

Η ΣΠΗΛΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ – ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟ ΤΗ ΧΑΝΝΑ ΑΡΕΝΤ

✘ Ο ίδιος ο Πλάτων περιέγραψε τη σχέση ανάμεσα στη φιλοσοφία και στην πολιτική μέσα από τη στάση του φιλοσόφου απέναντι στην πόλιν. Η περιγραφή αυτή δίνεται στην παραβολή της σπηλιάς, η οποία αποτελεί τον πυρήνα της πολιτικής φιλοσοφίας, όπως και του έργου του *Πολιτεία*.

Η αλληγορία, μέσα από την οποία ο Πλάτων θέλει να αποδώσει ένα είδος περιεκτικής βιογραφίας του φιλοσόφου, **εκτυλίσσεται σε τρία στάδια**, κάθε ένα από τα οποία ορίζει ένα κρίσιμο σημείο, μια αποφασιστική καμπή, ενώ και τα τρία μαζί **συνιστούν την περιαγωγή όλης της ψυχής**, τη μεταστροφή ολόκληρου του ανθρώπινου όντος, που για τον Πλάτωνα αποτελεί την ίδια την διαδικασία διαμόρφωσης του φιλοσόφου.

Η πρώτη μεταστροφή λαμβάνει χώρα μέσα στη σπηλιά, ο μελλοντικός φιλόσοφος **απελευθερώνεται από τα δεσμά** με τα οποία είναι αλυσσοδεμένα “τα πόδια και οι λαιμοί” των κατοίκων της σπηλιάς, έτσι ώστε να “βλέπουν μόνο μπροστά τους”, με το βλέμμα τους κολλημένο σε ένα προπέτασμα, στο οποίο εμφανίζονται σκιές και εικόνες των πραγμάτων.

Όταν στρέφει για πρώτη φορά το κεφάλι του, **βλέπει στο πίσω μέρος της σπηλιάς μια τεχνητή φωτιά που ρίχνει το φως της στα πράγματα της σπηλιάς και τα δείχνει όπως ακριβώς είναι**. Αν θέλαμε να αναλύσουμε κι άλλο την ιστορία, θα μπορούσαμε να πούμε ότι **αυτή η πρώτη περιαγωγή είναι εκείνη του επιστήμονα**, ο οποίος δεν αρκείται στα όσα λένε οι άλλοι για τα πράγματα, αλλά “στρέφει το βλέμμα του” για να διαπιστώσει πως είναι στ’ αλήθεια τα πράγματα, ανεξάρτητα από τις γνώμες του πλήθους. Γιατί, για τον Πλάτωνα, οι εικόνες πάνω στο προπέτασμα ήταν οι διαστρεβλώσεις της δόξας και χρησιμοποίησε μόνο μεταφορές που είχαν να κάνουν αποκλειστικά με την όραση και την αντιληπτική ικανότητα, επειδή η λέξη δόξα, σε αντίθεση

με τη δική μας λέξη “γνώμη”, υποδηλώνει έντονα το ορατό. **Οι εικόνες που εμφανίζονται στο προπέτασμα, στο οποίο έχουν καρφωμένο το βλέμμα τους οι κάτοικοι της σπηλιάς, είναι αι δόξαι τους, δηλαδή το τι και το πώς τους φαίνονται τα πράγματα.** Για να δουν τα πράγματα όπως είναι στην πραγματικότητα, πρέπει να στρέψουν το κεφάλι τους, δηλαδή να αλλάξουν θέση, επειδή, όπως είδαμε πριν, κάθε δόξα εξαρτάται από και αντιστοιχεί στη θέση που έχει κάποιος στον κόσμο.

Μια ακόμα πιο αποφασιστική καμπή στη βιογραφία ενός φιλοσόφου **προκαλείται όταν αυτός** ο μοναχικός εξερευνητής δεν ικανοποιείται με την φωτιά στην σπηλιά και με τα πράγματα, που τώρα εμφανίζονται όπως είναι στην πραγματικότητα, αλλά **θέλει να ανακαλύψει την προέλευση της φωτιάς και τις αιτίες των πραγμάτων.** Και πάλι **στρέφει το κεφάλι του και βρίσκει μια έξοδο από τη σπηλιά, μια σκάλα που τον οδηγεί στον καθαρό ουρανό, σε ένα τοπίο χωρίς πράγματα και ανθρώπους.** Εδώ εμφανίζονται οι ιδέες, οι αιώνιες ουσίες των φθαρτών πραγμάτων και των θνητών ανθρώπων, που φωτίζονται από τον ήλιο, την ιδέα των ιδεών, η οποία δίνει τη δυνατότητα στον παρατηρητή να δει και στις ιδέες να λάμψουν. **Αυτό είναι σίγουρα το αποκορύφωμα στη ζωή ενός φιλοσόφου και από αυτό ακριβώς το σημείο ξεκινά η τραγωδία.** Όντας ακόμα θνητός, δεν ανήκει εδώ, ούτε και μπορεί να παραμείνει, αλλά **πρέπει να επιστρέψει στην σπηλιά, στο σπίτι του στη γη, όμως ούτε και στη σπηλιά δε θα αισθάνεται πλέον άνετα.**

Κάθε μια από αυτές τις μεταστροφές συνοδεύτηκε από απώλεια της αντίληψης και του προσανατολισμού. Το βλέμμα, το οποίο ήταν συνηθισμένο στις σκιές που εμφανίζονταν στο προπέτασμα, τυφλώνεται από την φωτιά που καίει στο πίσω μέρος της σπηλιάς. Το βλέμμα, που προσαρμόστηκε στο χαμηλό φως της τεχνητής φωτιάς, τυφλώνεται από το φως του ήλιου. **Όμως το χειρότερο απ’ όλα είναι η απώλεια του προσανατολισμού που πλήττει εκείνους των οποίων το βλέμμα κάποια στιγμή προσαρμόστηκε στο λαμπερό φως που έλαμπε κάτω από τον ουρανό των ιδεών και οι οποίοι τώρα πρέπει να βρουν το δρόμο τους μέσα στο σκοτάδι της**

σπηλιάς. Η μεταφορά που ακολουθεί εκφράζει τον λόγο για τον οποίο οι φιλόσοφοι δεν ξέρουν τι είναι καλό γι' αυτούς – και τον τρόπο με τον οποίο αποξενώθηκαν από τις ανθρώπινες υποθέσεις: Δεν μπορούν πλέον να δουν μέσα στο σκοτάδι της σπηλιάς – έχασαν την αίσθηση του προσανατολισμού, έχασαν αυτό που αποκαλούμε κοινή λογική. **Όταν επιστρέφουν και προσπαθούν να διηγηθούν στους κατοίκους της σπηλιάς όσα είδαν έξω από αυτήν, κανείς δεν τους καταλαβαίνει**, για τους κατοίκους της σπηλιάς όλα όσα τους λέει ηχούν στ' αυτιά τους σαν να “γύρισε ανάποδα” ο κόσμος (Χέγκελ). Ο φιλόσοφος που επέστρεψε στη σπηλιά κινδυνεύει επειδή έχει χάσει την κοινή λογική που χρειάζεται για να προσανατολιστεί σε έναν κόσμο κοινό σε όλους και, επιπλέον, επειδή όλα όσα σκέφτεται έρχονται σε αντίφαση με την κοινή λογική του κόσμου.

Στην αλληγορία της σπηλιάς αποτελεί μυστήριο το γεγονός ότι **ο Πλάτων παρουσιάζει τους κατοίκους** της ως κοκαλωμένους, δεμένους μπροστά σε ένα προπέτασμα, **χωρίς την παραμικρή δυνατότητα να κάνουν κάτι ή να επικοινωνήσουν μεταξύ τους**. Όντως, οι δύο σημαντικότερες, από πολιτική άποψη, λέξεις που καθορίζουν την ανθρώπινη δραστηριότητα, η ομιλία και η πράξη (λέξεις και πράξεις) απουσιάζουν χαρακτηριστικά από την όλη ιστορία. **Η μοναδική ενασχόληση των κατοίκων της σπηλιάς είναι η παρατήρηση του προπετάσματος**, προφανώς βρίσκουν ευχάριστη την ίδια την διαδικασία της παρατήρησης, ανεξάρτητα από κάθε πρακτική ανάγκη[1]. Με άλλα λόγια, παρουσιάζει τους κατοίκους της σπηλιάς ως κανονικούς ανθρώπους, που όμως διαθέτουν εκείνο το ξεχωριστό χαρακτηριστικό των φιλοσόφων: **Παρουσιάζονται ως δυνητικοί φιλόσοφοι**, που μέσα στο σκοτάδι και στην άγνοια της σπηλιάς ασχολούνται με το μοναδικό πράγμα που απασχολεί τον φιλόσοφο στο φως και στην πλήρη γνώση. Άρα, **η αλληγορία της σπηλιάς είναι σχεδιασμένη** όχι τόσο για να περιγράψει πώς φαίνεται η φιλοσοφία από την πλευρά της πολιτικής, αλλά **πώς φαίνεται η πολιτική, η σφαίρα των ανθρωπίνων υποθέσεων από την πλευρά της φιλοσοφίας**. Και σκοπός είναι να ανακαλύψει κανείς στη σφαίρα της φιλοσοφίας τις αρχές εκείνες που αρμόζουν σε μια πόλη με κατοίκους όπως εκείνοι της σπηλιάς, όμως παράλληλα

είναι κατάλληλες και για τους κατοίκους που, μέσα στο σκοτάδι και στην άγνοια, έχουν διαμορφώσει γνώμες σχετικά με τα ίδια θέματα που απασχολούν και τον φιλόσοφο.

Επειδή η ιστορία είναι σχεδιασμένη γι' αυτούς τους πολιτικούς σκοπούς, ο Πλάτων δε μας λέει τι είναι εκείνο που διαχωρίζει το φιλόσοφο από εκείνους που επίσης αγαπούν την παρατήρηση ή τι είναι εκείνο που τον κάνει να ξεκινήσει τη μοναχική του περιπλάνηση και τον ωθεί να σπάσει τα δεσμά με τα οποία είναι δεμένος στο προπέτασμα της ψευδαίσθησης. Και πάλι, στο τέλος της ιστορίας, **ο Πλάτων** αναφέρει παρεμπιπτόντως τους κινδύνους που περιμένουν το φιλόσοφο που επιστρέφει στη σπηλιά, και από τους κινδύνους αυτούς **καταλήγει στο συμπέρασμα ότι – παρ' όλο που ο φιλόσοφος δεν ενδιαφέρεται για τις ανθρώπινες υποθέσεις – πρέπει να αναλάβει την ηγεσία μόνο και μόνο από φόβο μην τυχόν τον κυβερνήσουν οι αδαείς**. Δε μας λέει όμως για πιο λόγο δεν μπορεί να πείσει τους συμπολίτες του, οι οποίοι έτσι κι αλλιώς είναι ήδη κολλημένοι στο προπέτασμα, και ως εκ τούτου είναι, κατά κάποιο τρόπο, έτοιμοι να δεχτούν «ανώτερα πράγματα», όπως τα αποκαλούσε ο Χέγκελ, να ακολουθήσουν το παράδειγμά του και να βρουν το δρόμο που οδηγεί έξω από τη σπηλιά.

Για να απαντήσουμε σε αυτά τα ερωτήματα, πρέπει να θυμηθούμε δύο φράσεις του Πλάτωνα που δεν απαντούν στην αλληγορία της σπηλιάς, όμως χωρίς τις οποίες η αλληγορία αυτή παραμένει ασαφής και τις οποίες θα μπορούσε να πει κανείς, λαμβάνει ως δεδομένες. Η πρώτη εμφανίζεται στον **Θεαίτητο** (155d) – ένα διάλογο σχετικά με τη διαφορά ανάμεσα στην επιστήμη (γνώση) και στη δόξα (γνώμη) – όπου ο Πλάτων δίνει τον ορισμό της φιλοσοφίας: μάλα γαρ φιλοσόφου τούτο το πάθος, το θαυμάζειν· ου γαρ άλλη αρχή φιλοσοφίας η αυτή (**το βασικό χαρακτηριστικό του φιλοσόφου είναι η απορία**· γιατί μόνο από την απορία ξεκινά η φιλοσοφία ...). Και η δεύτερη φράση απαντά στην **Επιστολή Z** (341c), στο σημείο που ο Πλάτων μιλά για τα πράγματα που ο ίδιος θεωρεί τα πιο σοβαρά (περί ων εγώ σπουδάζω), δηλαδή, όχι και τόσο τη φιλοσοφία όπως την αντιλαμβανόμαστε όσο το αιώνιο

αντικείμενο και το σκοπό της. Λέει σχετικά με αυτό, ρητόν γαρ ουδαμώς έστιν ως άλλα μαθήματα, αλλ' εκ πολλής συνουσίας γιγνομένης ... οίον απώ πυρός πηδήσαντος εξαφθέν φως (**είναι εν γένει αδύνατο να μιλήσουμε γι' αυτό όπως για άλλα πράγματα που μαθαίνουμε**· σε κάποιο βαθμό, επειδή είμαστε συνεχώς μαζί του ... ένα φως ανάβει όπως από μια ξαφνική φωτιά). **Σε αυτές τις δύο φράσεις έχουμε την αρχή και το τέλος της ζωής του φιλοσόφου, τα οποία παραλείπονται στην ιστορία της σπηλιάς.**

Συγγραφέας: ΑΡΕΝΤ, ΧΑΝΝΑ – ΥΠΟΣΧΕΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Έκδοση: 2009

Μετάφραση: Χαλμούκου, Κατερίνα

(ΚΕΔΡΟΣ, σελ. 77-82)

[1] Προβλ. Αριστοτέλη, *Μετά τα φυσικά*, 980a 22-25

Πηγή: Άξια Λόγου, axia-logou.blogspot.gr